

”Maanpuolustuksen äidit” Väitöskirja Lotta Svärd -liikkeen alkuvaiheista

Annika Latva-Äijön väitöskirjahaastattelu

Perjantaina 28. toukokuuta 2004 esitettiin Turun yliopistossa julkisesti tarkastettavaksi FL Annika Latva-Äijön väitöskirja ”Lotta Svärdin synty - järjestö, armeija, naiseus 1918-1928”.

Väitöskirjan aiheena on Suomen naisten maanpuolustustoiminta ja sen järjestäytyminen maanlaajuiseksi kokonaisuudeksi, Lotta Svärd -järjestöksi, vuosina 1918-1928. Väitöskirja kuvaa tapaa, jolla naisten puolustustoiminnan organisoituminen vaikutti aikakauden sukupuolijärjestelmään.

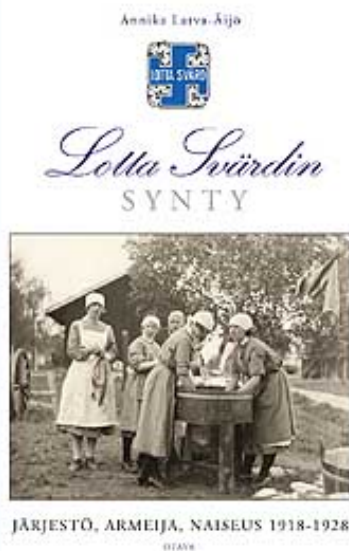
- Miten päädyit tutkimusaiheeseesi?

Kun graduvaiheessa hain sopivaa aihetta, sain tietää, että 1920-luvun lottajohtaja Helmi Arneberg-Pentin pojat olivat lahjoittaneet yliopistolle stipendin äitinsä elämäkerran tutkimiseksi. Otin työn tehdäkseni ja tutustuin samalla 1920-luvun Lotta Svärd -liikkeeseen. Gradun jälkeen jatkoin Suomen Lottaperinneyhdistyksen ja Suomen Naisten Huoltosäätiön lottaprojektissa, jossa tarkastellaan Lotta Svärd -järjestöä sen perustamisvaiheista nykypäivän lottaperintöön. Projektissa valmistui myös lisensitaattitutkimukseni.

- Miten luonnehtisit tutkimuskohdettaisi?

Lotta Svärd oli oikeistolais-sänmaallinen järjestö, joka oli tarkoitettu yksinomaan naisille ja jonka toiminta perustui vapaaehtoisuuteen. Se toimi läheisessä suhteessa suojeluskuntiin, miesten vapaaehtoiseen puolustusjärjestöön, joka harjoitti aseistettua toimintaa. Lotta Svärdin puolustustyö oli aseetonta ja kohdistui ensisijaisesti huoltotyöhön. Toisen maailmansodan aikana Lotta Svärdiin kuului 230 000 jäsentä.

Se, että järjestö jouduttiin toisen maailmansodan jälkeen lakkauttamaan, on ollut omiaan luomaan myyttistä ja nostalgista hohdetta liiton ympärille. Kaupunkilaistuneissa, ikääntyneissä ihmisissä voi havaita

kasvavan lähimenneisyyden kaipuun, halun tietää lisää menneisyydestään. Kun suuret ikäluokat kääntävät katseensa menneisyyteen ja omaan sukuunsa, moni löytää äitiensä ja isoäitiensä joukosta lottajärjestön jäseniä. Tämä selittänee osaltaan sitä, miksi Lotta Svärd -liike on nyt kiinnostuksen kohteena.

- Lotta Svärd -liikkeen sodanaikainen toiminta ja sen jälkipuinnit ovat tainneet kuobuttaa ainakin vanhempiä sukupolvia suuntaan jos toiseenkin.

Järjestöstä ja sen jäsenistä on tosiaan esitetty eri tavoin värittyneitä kuvauksia. On hyvä, että tutkimusprojektillamme on laaja aikaulottuvuus, sillä Lotta Svärd -liikkeen historia alkoi jo ennen järjestön perustamista ja nurinkurista kyllä, se eli myös pitkään lakkauttamisen jälkeenkin. Järjestön ja sen jäsenten luonteesta käytiin vuosikymmeniä kiivasta keskustelua: toisille lotat olivat huoria, toisille enkeleitä. Lotta-aktiivien kulttuurinen ja osin taloudellinenkin pääoma siirtyi muihin instituutioihin, joilla oli merkittävä roolinsa sodanjälkeisessä Suomessa.

1960-luvun vihainen nuorisopisti sodanaikaiset arvot matalaksi; Tuolloin lotat esitettiin moraaliltaan arveluttavina naisina. Nyttemmin esiin on noussut myös lottiin kohdistuneita väkivallantekoja.

- Millaisista lähtökohdista Lotta Svärd -järjestö sitten lähti liikkeelle 1920-luvun alussa, jolloin Sissiluutnantista tai Tuntemattomasta sotilaasta ei ollut vielä harmainta aavistusta?

Sisällissodan 1918 aikoihin ja jälkeen syntyi monia valkoisia paikallisjärjestöjä, joissa naiset pyrkivät tukemaan ensin sotajoukkojen ja sitten suojeluskuntien toimintaa. Karjalassa toimi ”sotamarttoja”, muissa osissa Suomea kokoontui ”Suojeluskuntain ompeluseuroja”. Lotta Svärd -nimi oli aluksi yksi monien joukossa; Mannerheim viittasi voitonpuheessaan ”Lotta Svärdeihin”, jotka olivat auttaneet taistelujoukkoja.

Valkoisillakin naisilla oli halua tarttua aseisiin, mutta se kiellettiin. Myöhemminkin koettiin tärkeäksi tehdä selvä ero siinä, millainen maanpuolustustoiminta oli hyväksyttävää naisille ja miehille. Sotilastervehdykset eivät esimerkiksi kuuluneet lotille, vaan heidän kuului niitata. Vasemmistossa kyllä pilkattiin lottia sotaisiksi amatsoneiksi, mikä ehkä osaltaan lisäsi tarvetta erottautua punaisesta naiskaartista - tai siitä kuvasta, mikä punaisesta naiskaartista oli luotu. Myöhemminkin Lotta Svärd -liikkeessä hellittiin ajatusta naisten sivistävästä vaikutuksesta yhteiskunnan ja maanpuolustuksen äiteinä.

- Miten sitten näiden ompeluseuralaisten nimikoksi otettiin Lotta Svärd, joka Runebergin runossa räyhää ja kaataa viinaa sotilaille?

Valtakunnallisen järjestön perustajat halusivat korostaa nimenomaan yhteyttä sotaan ja maanpuolustukseen. Liikkeen keskushahmot eivät halunneet, että järjestö liukuisi kotitalouden piiriin, vaikka paikallistasolla joskus tehtiinkin mm. sukkaa pakanalähetykselle. Ylätason aktiivit pitivät maanpuolustusta niin tärkeänä, että naisetkin haluttiin ”maanpuolustuksen äiteinä” mukaan ”naisarmeijan” kautta, joka kuitenkin oli pidettävä erillään maanpuolustuksesta ja suojeluskunnista.

Suomalainen korkeakulttuuri ei oikeastaan tarjonnut kovin monia otollisia naishahmoja, joita nostaa tällaisen liikkeen esikuvaksi.

Järjestössä korostettiin erityisesti Lotta Svärd -hahmon nuoruuden aikaa, sitä raikasta intoa, jota Edelfeltkin kuvaa kuuluisassa maalauksessaan Lotasta ja hänen Svärd-puolisostaan. Runon maininnat viinan käytöstä vlevöitettiin vanhentuneeksi lääkintämuodoksi.

- Edellisessä jo tuli esiin, että järjestön paikallinen ja valtakunnallinen taso liikkuvat eri sfääreissä?

Valtakunnallinen taso perustettiin 1921 maanpuolustuksen intresseistä ja suureksi osaksi vastoin paikallisjärjestöjen tahtoa. Paikallistasolla mukaan lähdettiin vähitellen - joissakin tapauksissa paikallinen marttayhdistys muuttui Lotta Svärd -yhdistykseksi, mutta yleensä liittyjät olivat aiempia Suojeluskuntain ompeluseuroja.

Paikallistoimijat kokivat keskeiseksi tehtäväkseen suojeluskuntien tukemisen, ja oman organisaation perustamista pidettiin epänaissellisenä. Maaseudulla vallitsi yhteisjärjestäytyminen, naisten erillisjärjestäytymistä vieroksuttiin. Vähitellen ”suojeluskuntain naiset” kuitenkin eriytyivät paikallistasollakin Lotta Svärd -järjestöön. Prosessi oli kuitenkin hyvin vähittäinen ja vaihteleva, ja on myös nähtävä ero järjestön ja liikkeen välillä; lottaliike oli laajempi ilmiö kuin Helsinki-johtoinen järjestö, johon kaikki eivät halunneet liittyä.

- Tämä erillis- ja yhteisjärjestäytyminen ilmeisesti on yksi piirre, jonka perusteella toteat, että Lotta Svärdin kehitys muutti osaltaan vallinnutta sukupuolijärjestelmää?

Tässä on tosiaan muutoslinja, jonka hahmottamisessa Irma Sulkusen tutkimus kaksijakoisesta kansalaisuudesta oli suureksi hyödyksi. Lotta Svärd edusti uudenlaista järjestötoimintaa, joka maanpuolustuksen kautta siirsi naisjärjestötoimintaa kodin ja puutarhan piiristä ulos avaraan maailmaan. Tavoitteena oli tukea maanpuolustusta, mutta käytännön toiminta tarjosi osaltaan uusia ulottuvuuksia lahjakkaille naisille: kouluttautumis- ja erikoistumiskursseja, kurssimatkoja, liikuntakilpailuja - varsinkin hiihtokilpailut olivat todella suosittuja.

Maanpuolustusfunktio toi lotille näkyvän aseman myös valtioneustustasolla. Järjestöön liittyi osaajia muun muassa raittiusliikkeestä, johon esimerkiksi Fanni Luukkonen oli kuulunut, ja siellä koulututtui osaajia muille politiikan ja järjestötoiminnan aloille. Näiltä osin naisten toiminta yhteiskunnassa muuttui entistä hyväksytyimmäksi.

- Miltä nyt tuntuu ja miten tästä eteenpäin - joko lotat lentävät nurkkaan vai jatkuuko teema myös post doc -tutkimuksen puitteissa?

On suuri helpotus, että kirja on nyt kansissa - vieläpä hyvännäköisissä kansissa - ja loputon muokkaamistyö on ohi. Yhteistyö kustantajan kanssa sujui hyvin, joten loppuviimeistelyt sujuivat siltä osin hyvässä yhteisymmärryksessä ja oikeassa aikataulussa.

Tarkoitukseni on seuraavaksi tutkia sota-ajan lottatoimintaa, eli jatkan vielä toistaiseksi samassa projektissa. Vaikka olenkin tähän asti keskittynyt 1920-luvun lottatoimintaan, ovat liikkeen myöhemmätkin vaiheet ja aineistot jo tulleet tutuiksi.

Lotat kansainvälisissä tunnelmissa. Suomalainen Lotta Svärd -järjestö piti sotienvälisenä aikana yhteyttä myös ulkomaille, ja Lotilla oli edustajansa Suomen vastaanottamalla valtiovierailuilla.

* * *

Teksti: Anu Lahtinen
Kuva: Annika Latva-Äijö

ENNEN JANYT

Historian tietosanomat